

УДК 373.45

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.29>**Т. М. Козак**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0078-5560>

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

факультету міжнародних відносин

Львівського національного

університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ, ВПЛИВІВІСТЬ, ІЄРАРХІЯ ТА РАНЖУВАННЯ МОВ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У теорії міжнародних відносин та загалом у політичній науці, рівно як у лінгвістиці чи соціолінгвістиці, не кажучи вже про міжнародну комунікацію в різні часи та поточно, але особливо в останні десятиліття все більше та більше переважає думка, що сьогодні у світі вартує виокремлювати лише одну справжню світову, глобальну чи міжнародну мову. І цією мовою без здивування вважають англійську мову, причому навіть незалежно від того, чи вона явно домінує і загрожує іншим мовам, зокрема у рамках парадигми «дифузії мов» та «лінгвістичного імперіалізму», чи навпаки розвивається з ними паралельно, хоча й має суттєві переваги, зокрема у рамках парадигми «екології мов». Разом із цим, факт переважання англійської мови у світі подобається далеко не всім, адже, з одного боку, раніше у міжнародних відносинах і світовій політиці переважали чи принаймні дуже впливовими були й інші мови, в тім числі іспанська, французька, німецька тощо, а з іншого боку, англійська мова зовсім не є найбільш поширеною чи єдиною настільки поширеною у світі суто статистично, принаймні порівняно з китайською мовою. Відтак це ставить на порядок денний, причому як теоретичний, так і практичний, питання кількості й особливостей найвпливовіших та найпоширеніших мов у світі, зокрема як глобальних, міжнародних чи світових мов, а також їхньої впливовості, ієрархії та ранжування між собою та в контексті світової політики і міжнародних відносин. Саме на цій проблематиці увагу й буде зосереджено в цій науковій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми статті. Заявлена дослідницька проблематика доволі репрезентована науковими доробками у політичній науці, міжнародних відносинах та соціолінгвістиці. Зокрема, до питання про ієрархію та ранжування різних мов міжнародного спілкування, в тому числі крізь призму чинного статусу і функціоналу англійської мови

у світі, звертаються такі вчені, як У. Аммон [1–4], Д. Кристал [6; 7], А. де Сваан [8], Р. Дунбар [9], Д. Граддол [12], Ф. Грін [13], Д. Харві [15], Дж. Хаус [17; 18], Дж. Дженкінс [19], Дж. Море та М. Морріс [25], С. Мюллер [26], Р. Філліпсон [27–31], Б. Сейдлхофер [35], Т. Скутнабб-Кангас [37; 38] й інші. Однак ця тема постійно потребує перегляду та доповнення, оскільки лінгвістична ситуація у світі доволі мінлива і по-різному впливає на суспільно-політичні процеси чи зумовлюється ними. Крім того, навіть попри наявність доволі широкого масиву напрацювань у рамках цієї теми, означена предметна сфера і досі не консолідована та не систематизована, а тому й потребує подальшого розвитку.

Формулювання мети статті. Відповідно, стаття націлена на те, щоби дати вичерпну та різносторонню концептуальну, статистичну, теоретичну й емпіричну відповідь на питання про те, чи є сьогодні одна-єдина світова або міжнародна мова, а якщо ні, то якими є особливості, впливовість, ієрархія та ранжування різних мов у світовій політиці та міжнародних відносинах. У цьому розрізі одним із завдань постає спроба вироблення і представлення алгоритму ранжування найвпливовіших мов у світі, зокрема як із погляду чисельності їхніх користувачів, так і соціально-економічно та політично. Також увагу приділено статусності англійської мови у світі, в тому числі у контексті її домінування та залежності від інших мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ознайомлення із працями та ідеями перелічених вище й інших дослідників дає підстави виокремити дві групи поглядів на сутність й особливості світових, міжнародних або глобальних мов у світі. У рамках першої групи науковці [6; 12] виходять з позиції, що в один і той же період часу статус світової чи глобальної може мати лише одна мова, якою чинно вочевидь потрібно вважати і найчастіше вважають англійську мову. Натомість у рамках другої групи вчені часто вважають, що навіть не зважаючи на «вражаючу» популярність англійської мови як міжнародної або світової мови, яка може стати навіть «єдиною» іноземною

мовою, яку повинні будуть знати всі, незалежно від своєї рідної мови [6, с. 19], концепцію світової/міжнародної мови, принаймні станом на сьогоднішній день, треба розглядати у контексті багатозначності чи в множині [3], а тому й ієрархічно та через ранжування з іншими мовами. Це можна пояснити тим, що інші мови, такі як французька, німецька, іспанська, японська, китайська тощо, теж мають світовий вплив й охоплення, що відчують їхні носії, приміром, під час подорожей та участі в міжнародних заходах, а також при викладанні лекцій на рідній мові тощо. Різниця між такими мовами відтак полягає в тому, що деякі з них мають (більший чи менший) статус «глобальної» або «світової» мови, в той час як інші мови виконують лише переважно окремі «глобальні» чи «світові» функції. Саме тому ієрархія і ранжування між різними міжнародними чи світовими мовами залежить від факторів, які впливають на «глобальні» або «світові» функції мов. Як приклад, іспанська мова не суттєво відрізняється за своїм статусом від англійської мови, оскільки поширена в чотирьох частинах світу та має статус офіційної і рідної в багатьох країнах. Але оцінювання «глобальних» або «світових» функцій іспанської мови показує, що вона менше відзначається на міжнародній чи світовій арені [3].

Примітно і те, що можна виділити два типи «глобальних» або «світових» функцій мови – міжнародні та міжмовні. Перші виявляються у тих випадках, коли комунікація ведеться між особами й організаціями з різних країн, які спілкуються мовою, що може бути їхньою рідною або другою. Другі же спостерігаються, коли комунікація є між особами або організаціями, які можуть бути із однієї або різних країн і вони спілкуються між собою за допомогою різних мов, незалежно від того, чи є ці мови рідними або другими/іноземними для них. Враховуючи ці розділення, можна констатувати, що мова постає «більш міжнародною» у випадку, коли вона застосовується для міжнародного спілкування у значно більшому масштабі. Іншими словами, мова, яка сприяє взаємодії між представниками різних націй та культур, сприяє більшій рівності у виборі мовних засобів спілкування для осіб, які мають різні рідні мови. Саме із цього приводу можна зазначити, що англійська мова, відповідаючи цим критеріям, займає важливе місце як основна мова міжнародного спілкування, охоплюючи всі континенти й аспекти суспільного життя, незалежно від географії та розподілу мовців й організацій, які здійснюють комунікаційні дії.

Із урахуванням цього, стає очевидним, що певні мови в певних громадах і загалом у світі визнаються більш вживаними та високостатусними (іноді навіть як своєрідні «артеріальні»), тоді як інші мови розглядаються як менш вжи-

вані та мають нижчий статус [20; 23]. Це приводить до думки, що мови, які мають різні міжнародні функції і спрямовані на отримання статусу світових чи міжнародних мов, або мови, які є асоційованими з «багатомовними» чи «міжмовними» мовцями, розташовані в певній ієрархії у глобальній мовній системі [3; 8, с. 2–4]. Це означає, що мови, що мають вищий рівень в ієрархії, пов'язані з більшою кількістю інших мов (і мовців, навіть якщо це не їхні рідні мови, а другі), з якими вони пов'язані через багатомовних мовців (незалежно від того, чи вони володіють цими мовами як рідними чи другими). Саме з цього випливає, що мова, яка не має власних носіїв мови як рідної, може бути визнана міжнародною чи світовою мовою, оскільки вона може мати прямі зв'язки з багатьма і навіть усіма іншими мовами в світі завдяки багатомовним мовцям, які володіють нею як другою мовою. Такий варіант був застосовним для латини, яка слугувала європейською міжнародною мовою протягом і після періоду Середньовіччя, або для штучної мови Есперанто.

Отже, встановлено, що кількість носіїв мови сама по собі не є визначальним критерієм для визнання мови міжнародною чи глобальною. Натомість цей параметр відіграє важливу роль у визначенні статусу, ієрархії і ранжування мов. Наприклад, кількість та географічний розподіл носіїв мови можуть вказувати на те, що певна мова є міжнародною, однак обмеженою регіонально, або, навпаки, глобальною чи світовою, але з регіональними різницями у поширенні. Ось чому на сьогоднішній день, принаймні на початку XXI століття, англійська мова позиціонується як своєрідний «гіперцентральна» мова чи «гіперцентральний мовний хаб», навколо яких утворилася міцна та симетрична система всіх інших мов [8, с. 2–4; 12]. Далі в ієрархії розрізняються «суперцентральні/надцентральні», «центральні» і «периферійні» мови. При цьому, «надцентральними» мовами на сьогоднішній день є арабська, бенгальська, індонезійська/малайзійська, іспанська, китайська, німецька, російська, португальська, французька, хінді (а також урду) і японська [8, с. 2–4]. Кожна з цих мов має понад сто мільйонів мовців і дає можливість взаємодії мовців інших центральних мов через свої власні комунікаційні канали (див. таблицю 1).

Потрібно відзначити, що міжнародний статус мови відображається не лише в кількості її носіїв (як рідної мови або другої) і їхньої чисельності порівняно з іншими мовами, але також в економічному потенціалі, що досить часто корелює з науковим та культурним багатством тієї чи іншої мови. Тому, відзначають дослідники [3], загальна «економічна впливовість» і «сила» різних мов можуть бути навіть більш відомими й валідними показниками їхнього світового, міжнародного

і глобального статусу, ніж просто кількість носіїв цих мов. У цьому контексті науковці роблять наголос на можливостях аналізу економічного впливу різних світових мов, зокрема враховуючи такі аспекти, як ВВП й індекс людського розвитку з-поміж носіїв та користувачів різних мов.

Статистично доведено, що на початку ХХІ століття в економічній ієрархії і ранжуванні світових та міжнародних мов всі «гіперцентральні» і «надцентральні» мови розташовувались по-різному й інколи з великим розривом. Англійська мова займала найвище положення, а за нею слідували японська, німецька, іспанська, китайська і французька мови. Нижче у рейтингу розташовувались арабська, російська та португальська мови, а найнижче – хінді, урду, бенгальська та індонезійська й малайзійська мови. Важливо відзначити і те, що не всі світові мови за показниками чисельності користувачів мали ідентично найвищі та однакові рейтингові статуси серед усіх мов світу за економічними показниками. Це засвідчує про різницю між кількістю мовців й економічною впливовістю різних мов. З цього погляду виявлено, що основне зростання в економічній впливовості світових мов спостерігалось в основному у мовах, країни яких мали статус членів «Великої сімки» та політично й економічно відомих як одні із найбільш впливових у світі [3] (табл. 1).

Це сприяє дальшому зміцненню певних світових і міжнародних мов, особливо англійської, які виступають як важливі варіанти для розвитку національного та людського потенціалу. Прикладом цього явища є той факт, що постійне підвищення економічного статусу англійської мови в світі, порівняно з усіма іншими світовими

мовами, спонукало Китай, якого вважають головним майбутнім мовним конкурентом англійської мови, ввести англійську мову як обов'язковий предмет у школах і, отже, фактично прийняти її як основну міжнародну мову, що є неперевершеним досягненням. Адже не існує іншої «великої» та впливової країни, яка би зробила подібний крок з китайською мовою [3], що відтак й засвідчує про винятковий статус саме англійської мови. У кінцевому підсумку це підкреслює, що ролі різних мов у глобальному чи світовому спілкуванні можуть виявлятися досить різними, залежно від різноманітних факторів, які впливають на їх ранжування й ієрархію. Однак статус англійської мови в цьому контексті є надзвичайно визначальним, адже ця мова перевищує інші за всіма «глобальними» чи «світовими» функціями та займає провідне положення у лінгвістичній ієрархії [2; 4; 34]. А тому вона є визнаною «глобальною» або «світовою» мовою чи мовою з таким статусом [6, с. 56]. Особливо враховуючи те, що англійська мова найчастіше ототожнюється із державною чи офіційною мовою в різних частинах, регіонах і країнах світу, а також в діяльності різних міжнародних організацій (див. таблицю 2).

У цьому контексті для кращого розуміння сутності і динаміки ранжування світових або міжнародних мов, як зазначено у вищезгаданому матеріалі, корисно використовувати поняття «мови міжнародного спілкування», зокрема як своєрідної “lingua franca”. Це поняття є мабуть найближчим до тієї функції мови, яка полягає в організації і підтримці соціальних зв'язків між її носіями, а тому воно відображає соціальну взаємодію і здатність мови впливати на конструкції

Таблиця 1

Система ієрархії та ранжування «гіперцентральних» та «надцентральних» (міжнародних) мов на основі кількості знавців і користувачів мови (як рідної або рідної та другої), за даними з 1964 по 2019 роки [3; 10; 11; 24; 26]

Мова	1964 р.		1984 р.		2005 р.			2019 р.		
	Порядок в ієрархії	Кількість мовців, у млн	Порядок в ієрархії	Кількість мовців, у млн	Порядок в ієрархії	Кількість мовців як рідної, у млн	Кількість мовців як рідної і другої, у млн	Порядок в ієрархії	Кількість мовців як рідної, у млн	Кількість мовців як рідної і другої, у млн
Англійська	2	265	2	391	3	309	508	1	379	1 268
Арабська	8	90	8	117	6	206	246	5	315	447
Бенгальська	9/10	85	11	102	7	171	211	7	243	262
Індонезійська/малайзійська	н.д.	н.д.	10	110	9	23	163	10	43	199
Іспанська	4	145	3	211	4	322	382	4	460	538
Китайська	1	515	1	700	1	873	1 051	2	918	1 120
Німецька	6	100	7	119	11	95	123	12	95	110
Португальська	9/10	85	6	120	8	177	192	9	223	237
Російська	5	135	5	154	5	145	255	8	154	264
Французька	11	65	12	63	12	65	115	6	77	274
Хінді та урду	3	185	4	194	2	425	588	3	341	615
Японська	7	95	9	117	10	122	123	11	128	128

соціально-політичної реальності, принаймні суто інструментально [9]. Застосування цього поняття набуває особливої актуальності через те, що сучасний світ вже давно є багатомовним та мультикультурним (хоча часто поза рамками політики мультикультуралізму), а тому люди постійно намагаються подолати мовні бар'єри та встановити спільні комунікативні мережі і середовища спілкування. Для цього зазвичай створюються нові мови, включаючи штучні, або використовуються існуючі мови.

Це виокремлює той факт, що мову, якою користуються знавці різних інших мов, або "lingua franca", можна розглядати як: перш за все, «контактну мову», яку люди, нації і держави використовують для подолання лінгвістичних та культурних бар'єрів та різниць між ними [5]; у доповнення, «спільну мову», яку застосовують різні сторони в комунікації [32, с. 214]; врешті-решт, «допоміжну мову», особливо для тих сторін комунікативного процесу, для яких «рідна мова може не бути поза власним обмеженим світом» [14, с. 140] та «не полегшує спілкування з зовнішнім світом» [39, с. 689]. Варто відзначити і те, що "lingua franca" може використовуватися як «спільна» або «контактна» мова не лише на рівні певної країни чи регіону, але й також на міжнаціональному, міждержавному та світовому рівні. Отже, коли мова йде про «контактну» або ж «спільну» мову чи "lingua franca" на світовому, міжнаціональному та міждержавному рівні, то її можна розглядати як міжнародну або навіть світову і глобальну мову [36].

У підсумку це підтверджує, що будь-яка мова, будь-то вона внутрішня або міжнародна, яка використовується як "lingua franca", фактично функціонує як «зручна» мова або «транспортна» мова.

Така мова майже завжди дозволяє різним сторонам комунікативного процесу виходити за межі своєї вихідної спільноти та розширювати обсяг своєї інтерактивної взаємодії. І це означає, що "lingua franca", включаючи як мова міжнародного спілкування, традиційно є другою мовою для спілкування між різними громадами або мешканцями різних країн, а не рідною мовою. Іншими словами, "lingua franca" завжди асоціюється з явищем багатомовності або принаймні двомовності (табл. 2).

Через це термін "lingua franca" часто вказує на мову, яка використовується як інструмент для спілкування між різними мовними групами в багатомовному співтоваристві [16, с. 86]. Тобто "lingua franca" теоретично і практично розглядається в першу чергу з функціонального, а не структурного погляду, оскільки структура такої мови підпорядковується її функціональному призначенню. Основний аспект тут – це вибір мови, адже для носіїв такої мови важливіше не форма, а можливість вибору мови. Це означає, що будь-яка мова, будь-то природна або штучна, може бути використана як "lingua franca" для спілкування між різними мовними групами, незалежно від їхньої мовної структури. Саме тому у світі багато мов можуть бути визнані як "lingua franca", бо вони використовуються час від часу для спілкування між носіями різних мов. Наприклад, російська мова в СРСР та деяких колишніх радянських республіках, мандаринська мова серед китайців різних діалектів, малайзійська мова в Індонезії і сусідніх регіонах, грецька мова в Середземномор'ї і на Близькому Сході, арамейська мова в деяких частинах Близького Сходу, латинська мова в діяльності Костелу, різні штучні мови тощо [21, с. 9]. Отже, не всі мови у світі можуть бути "lingua franca", але кожна "lingua franca" – це

Таблиця 2

Економічний, політичний та географічний вплив й ієрархія міжнародних («гіперцентральної» і «надцентральних») мов у світі, за даними з 1987 по 2019 роки [3; 10; 22]

Мова	1987 р.		2005 р.		2007 р.			2019 р.		
	Порядок в ієрархії	ВВП, в млрд дол.	Порядок в ієрархії	ВВП, в млрд дол.	Порядок в ієрархії	Кількість країн, де номінально офіційна	Частини світу, де номінально офіційна	Порядок в ієрархії	Кількість країн, де номінально офіційна	Частини світу, де номінально офіційна
Англійська	1	4 271	1	12 717	1	50	6	1	59	6
Арабська	8	359	7	984	3	22	2	3	26	2
Бенгальська	12	28	11	113	8	2	1	10	3	1
Індонезійська/малайзійська	11	65	12	38	11	1	1	8	4	1
Іспанська	5	739	4	3 204	4	21	3	4	21	3
Китайська	7	448	5	2 400	7	3	1	7	5	1
Німецька	3	1 090	3	3 450	6	7	1	6	6	1
Португальська	9	234	8	872	5	8	3	5	10	5
Російська	4	801	9	584	10	2	2	9	4	2
Французька	6	669	6	2 215	2	29	5	2	29	5
Хінді та урду	10	102	10	215	9	2	1	11	3	2
Японська	2	1 277	2	4 598	12	1	1	12	1	1

мова. Тим не менше, різні «спільні» чи «контактні» мови формуються на основі різних факторів, таких як соціальні, економічні, політичні, колонізаційні, ринкові, технологічні, інформаційні.

Разом із цим, на сучасному етапі спостерігається підвищення і стабілізація єдиної світової мови для міжнародного спілкування, котра виступає своєрідною глобальною *“lingua franca”*. Це стосується англійської мови і таке ствердження ґрунтується на аналізі різних показників ієрархізації та ранжування міжнародних мов, який виявляє значні розрізнення та нерівноваги між мовами. Загалом можна зазначити, що англійська мова випереджає інші мови міжнародного спілкування в різних аспектах глобального рейтингу [7; 8; 12; 25]. Це стосується політичного, ідеологічного, соціально-економічного, технічного/технологічного, культурного, глобалізаційного, географічного, комунікативного, психологічного, когнітивного, освітнього, наукового, інформаційного, медійного й інших аспектів [3; 6; 29; 40]. З одного боку, це сприяє політичному і соціально-економічному зростанню країн, в яких англійська мова є рідною. З іншого боку, це призводить до поступової нейтралізації та універсалізації статусу англійської мови в міжнаціональних відносинах, зокрема через поширення явища так званих «світових англійських мов» [19] в множині та «міжнародної англійської мови» в однині [35].

Попри це, англійська мова все ще не має уніфікованості та глобальності у лінгвістичному контексті. Адже її вплив на соціальні процеси у світі призвів до її урізноманітнення, роздрібнення і кластеризації на різні варіанти [18], а іноді вона розглядається як своєрідна «гібридна мова» глобалізації [17, с. 573] (позначаючись навіть як *«Globalish»* [1]). Все це привело до того, що деякі дослідники переконані, що англійська мова може бути оцінена як глобальна або ж світова переважно в технічному контексті, адже вона найкраще відповідає потребам глобалізації [3; 6]. Тому ця мова і далі розширюватиметься у світі через значні витрати та складнощі вивчення багатьох інших мов. Отже, ця позиція відображає погляд, згідно з яким вивчення мови може бути подібним до «гри з нульовою сумою», бо підвищення престижу та поширеності однієї мови, зокрема англійської, може призвести до зменшення престижу і поширеності інших мов.

У цьому сенсі видно, що разом із піднесенням та стабілізацією англійської мови, як «єдиної» світової мови міжнародного спілкування, спостерігається також піднесення нових мов і продовження використання традиційних мов для світового та міжнародного спілкування, навіть попри те, що вони в гіршому стані [3]. Все це свідчить про те, що найімовірніше не буде тенденції до того, щоб на міжнародній арені існувала лиш одна міжна-

родна мова, а саме англійська. Інші мови не мають настільки сильних обмежень з боку своїх спільнот і часто використовуються для міжнародного й глобального спілкування. Навіть при прогнозуванні подальшого зростання впливу та статусу англійської мови в світі, щонайменше до середини XXI століття [12], треба враховувати, що регіональні і міжнародні структури, такі як «BRICS», набувають все більшої ваги в політичному і соціально-економічному вимірах. У результаті цього інші мови, такі як китайська, російська, португальська, хінді чи урду, можуть набувати популярності, особливо порівняно з англійською. Причому тут у переліку немає мов країн Європи, бо в рамках ЄС саме англійська мова стає все більш пріоритетною [3; 12, с. 62].

Водночас жодна з мов не має потенціалу значно обмежити вплив англійської мови як світової *“lingua franca”*. Це випливає з того, що, як показано вище (деталі у таблицях 1 і 2), англійська мова визначається набагато «вище» за інші мови в ієрархії та ранжуванні «надцентральних» мов. Натомість інші мови, на відміну від англійської, використовуються переважно для встановлення не всезагальних міжнародних контактів, а контактів, які переважно мають субординований та двосторонній характер. Це стається через наступні причини: а) велика кількість країн використовують інші мови як прояв стійких антиамериканських настроїв, на відміну від англійської мови; б) різні країни і регіони використовують інші мови завдяки своїй соціально-економічній успішності, яка досяжна не тільки за умов «імперіалізму» англійської мови; в) різні країни вживають інші мови переважно для вираження своєї національної і політичної ідентичності та незгоди з чинним станом справ щодо «мовної несправедливості» [40; 41]. Ця позиція посилюється тим, що використання власної мови за кордоном сприяє поширенню власних цінностей і покращує сприйняття власної країни, що може сприяти покращенню міжнародних відносин. З іншого боку, країнам легше встановлювати контакти з іншими країнами, використовуючи мови других, а не англійську мову як іноземну, навіть якщо ця мова є міжнародною чи світовою.

Відповідно, в цілому можна обґрунтувати, що різні міжнародні і світові мови постійно конкурують, утворюючи своєрідний «політичний ринок» на лінгвістичній основі. Така конкуренція обумовлена історичними, соціально-економічними та політичними факторами, такими як географічні відкриття, колоніалізм, поширення релігій, культур й ідеологій, а також глобалізація і домінування [33, с. 68], в тому числі мовне [29; 31; 38], а тому, на противагу, й «мовна маргіналізація» [27] (в тім числі деяких світових або міжнародних мов, за винятком англійської). Відтак очевидно, що

проекувати англійську мову як «нейтральну», яка слугує інтересам всіх людей у світі незалежно від їхнього походження і місця проживання, не зовсім коректно. Адже таке сприйняття англійської мови як “lingua franca” змінює контекст мовців, бо регулює, що спілкування між ними має бути винятково симетричним, хоч на практиці це відбувається далеко не завжди. Загалом англійська мова часто позиціонується у різних контекстах як “lingua bellica”, “lingua academica”, “lingua culturalis”, “lingua economica” тощо [28]. Але найважливіше, що це позиціонування приховує гегемоністські практики англійської мови, в тому числі у формі певного «лінгвістичного імперіалізму» [38].

Отже, можна стверджувати, що ринок англійської мови є політизованим, бо ця мова дедалі частіше позиціонується як «імперіалістична» і використовується за допомогою різних політичних й соціально-економічних структур та ідеологій, що спричиняють нерівномірне ставлення до мовних груп [29]. Це відзначається особливо з погляду захисту лінгвістичних прав і соціально-економічної й політичної різноманітності різних груп населення [13, с. 24–27; 37]. Саме такий своєрідний «імперіалізм» англійської мови часто представляє собою поєднання «політики держави», яка базується на політичному впливі актора політики та можливості маневрування на території мовного капіталу, та специфічних «молекулярних процесів накопичення капіталу в просторі і часі», де важливу роль відіграє управління та використання капіталу засобами мови [15, с. 26].

Замість цього, спостерігаємо, як англійська мова все частіше стає визнаною як «неоімперська мова», яка слугує інтересам корпоративного світу та урядів, від яких вона утримує політичні, соціально-економічні, технологічні та інші зв'язки [30; 31]. Це стає можливо, бо англійська мова розширює свій вплив на території, які колись були «заповідниками» національних мов у різних країнах або регіонах світу. В результаті, відбувається накопичення лінгвістичного капіталу на користь саме англійської мови та територій, де вона є рідною для своїх носіїв [38]. Такий процес відбувається в обмеженій кількості випадків і спорадично, адже індивіди вибирають англійську мову найперше через переконання, що їхні індивідуальні інтереси найкраще відповідають володінню цією мовою, навіть якщо це вимагає жертви їхньою власною національною мовою. Цієї стратегії дотримуються також країни, які прагнуть розвивати та поширювати свої мови на міжнародному рівні, оскільки політично та соці-

ально-економічно вони хочуть зміцнити статус своїх мов та їхній вплив на «політичному ринку» мов [13; 40; 41], хоча це зовсім не становить загрозу для умовного «імперіалізму» англійської мови.

Висновки і перспективи подальших пошуків у науковому напрямі. Загалом зі статті слідує, що сьогодні існує дві головні групи поглядів на сутність і особливості світових, міжнародних або глобальних мов. Перша група вчених вважає, що тільки одна мова може мати статус світової або глобальної, і сьогодні це – англійська мова. Друга група науковців зазначає, що концепція світової мови повинна розглядатися у контексті багатозначності і множинності, а тому кілька мов можуть мати світовий вплив і міжнародні функції. У підсумку різниця в поглядах веде до того, що деякі мови, зокрема англійська, отримують вищий статус і визнання як світові мови, тоді як інші мови, такі як іспанська, французька, китайська, німецька тощо, також мають світовий вплив, але поточно не можуть мати такого високого статусу, як англійська мова. Зумовлено це тим, що дуже важливим аспектом визначення статусу мови є її можливості для міжнародного спілкування і її роль у світовій економіці, науковому і культурному співтоваристві, політиці та міжнародних відносинах тощо, а не лише кількість її носіїв і користувачів. Відповідно, ієрархія і ранжування мов є складними й багатоскладовими, залежними від багатьох факторів, а тому здатними змінюватися з часом.

У контексті англійської мови виявлено, що вона є провідною світовою мовою в політиці й економіці, а відтак і загалом в міжнародній ієрархії, а тому виступає як головна мова міжнародного спілкування чи “lingua franca”. Разом із цим, було доведено, що поточно англійська мова не має уніфікованості та глобальності саме в лінгвістичному контексті, адже існують різні варіанти й контексти цієї мови. З іншого боку, сьогодні й інші мови дедалі активніше застосовуються як функціональні чи навіть геополітичні “lingua franca”, особливо в різних регіональних структурах. Тим не менше, прогнозовано, що англійська мова надалі залишатиметься зі своїм значним або найбільшим впливом у світі, однак інші мови також набуватимуть популярності, особливо в зв'язку з розвитком регіональних блоків та культурних контекстів тощо. Загалом аргументовано, особливо з погляду різних парадигм і значення англійської мови у світі, що мовний ринок є політизованим та вимагає значно більшої уваги до питань лінгвістичних прав і рівності різних мов.

Література

1. Ammon U. Global English and the non-native speaker. Overcoming disadvantage. Tonkins H., Reagan T. *Language in the 21st Century*. Amsterdam : John Benjamins, 2003. P. 23–34.
2. Ammon U. The Dominance of English as a Language of Science. Effects on the Non – English Languages and Language Communities. Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2001. 478 p.
3. Ammon U. World Languages: Trends and Futures. Coupland N. *The Handbook of Language and Globalization*. Oxford : Wiley–Blackwell, 2010. P. 101–122.
4. Ammon U., McConnell G. English as an Academic Language in Europe. A Survey of Its Use in Teaching. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford and Vienna : Lang, 2002. 204 p.
5. Arends J., Muysken P., Smith N. Pidgins and Creoles: An Introduction (Creole Language Library, Vol. 15). Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1994. 412 p.
6. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 228 p.
7. Crystal D. World languages. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language: 2nd ed.* Cambridge : Cambridge University Press, 1997. P. 359–361.
8. de Swaan A. Words of The World: The Global Language System. Cambridge : Polity Press, 2001. 253 p.
9. Dunbar R. The origin and subsequent evolution of language. Christiansen M., Kirby S. *Language Evolution*. Oxford : Oxford University Press, 2003. P. 217–234.
10. Ethnologue. Languages of the World: 10th edn. Dallas : SIL International, 1984.
11. Ethnologue: Languages of the World 2019: 22nd edition. *Ethnologue Online*. URL: <https://www.ethnologue.com>
12. Graddol D. English Next: Why Global English may Mean the End of «English as a Foreign Language». London : British Council, 2006. 132 p.
13. Grin F. Language Planning and Economics. *Current Issues in Language Planning*. 2003. Vol. 4. No. 11. P. 1–66.
14. Harrak A. Contacts Between Cultures – West Asia and North Africa: Vol. 1. Lewiston : The Edwin Mellen Press, 1992. 493 p.
15. Harvey D. The New Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 2005. 288 p.
16. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. London : Routledge, 2008. 512 p.
17. House J. English as a lingua franca: A threat to multilingualism? *Journal of Sociolinguistics*. 2003. Vol. 7. P. 556–578.
18. House J., Baumann N., Probst J. English as a lingua franca and its influence on other languages. *Translator*. 2004. Vol. 10. No. 1. P. 83–108.
19. Jenkins J. World Englishes. A Resource Book for Students. London, New York : Routledge, 2003. 233 p.
20. Kloss H. Die den internationalen Rang einer Sprache bestimmenden Faktoren. Ein Versuch. Kloss H. *Deutsch in der Begegnung mit anderen Sprachen*. Tübingen : Narr, 1974. P. 7–77.
21. Knapp K., Meierkord C. Lingua Franca Communication. Frankfurt: Lang, 2002. 308 p.
22. List of official languages by country and territory. Wikipedia International. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_official_languages_by_country_and_territory#E
23. Mackey W. Bilinguisme et contact des langues. Paris : Klincksieck, 1976. 534 p.
24. Most Widely Spoken Languages in the World. Infoplease Official Site. URL: <https://www.infoplease.com/arts-entertainment/writing-and-language/most-widely-spoken-languages-world>
25. Maurais J., Morris M. Languages in a Globalizing World. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 345 p.
26. Muller S. The World's Living Languages. Basic Facts of Their Structure, Kinship, Location and Number of Speakers. New York : F. Unger, 1964. 212 p.
27. Phillipson R. English in the ne" English. Ricento T. *Ideology, Politics and Language Policies : Focus on English*. John Benjamins Publishing, 2000. P. 87–106.
28. Phillipson R. Lingua franca or lingua frankensteinia? English in European integration and globalisation. *World Englishes*. 2008. Vol. 27. No. 2. P. 250–284.
29. Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford University Press, 1992. 376 p.
30. Phillipson R. Linguistic Imperialism Continued. New Delhi : Orient Blackswan, New York, London : Routledge, 2009. 288 p.
31. Phillipson R. The linguistic imperialism of neoliberal empire. *Critical Inquiry in Language Studies*. 2008. Vol. 5. No. 1. P. 1–43.
32. Richards J., Platt J., Platt H. The Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Harlow : Longman, 1996.
33. Roberts A. A History of the English – Speaking Peoples since 1900. New York : Harper Perennial, 2008. 752 p.
34. Sandelin B., Sarafoglou N. Language and scientific publication statistics. *Language Problems and Language Planning*. 2004. Vol. 28. No. 1. P. 1–10.
35. Seidlhofer B. A Concept of International English and Related Issues: From «Real English» to «Realistic English»? Strasbourg : Council of Europe, 2003. 28 p.
36. Sharifian F. English as an International Language: Perspectives and Pedagogical Issues. Multilingual Matters, 2009. 240 p.
37. Skutnabb-Kangas T. Language planning and language rights. Hellinger M., Pauwels A. *Handbook of Language and Communication: Diversity and Change*. Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2007. P. 365–397.
38. Skutnabb-Kangas T., Phillipson R. The Global Politics of Language: Markets, Maintenance, Marginalization, or Murder?. Coupland N. *The Handbook of Language and Globalization*. John Wiley & Sons, 2011. 672 p.
39. UNESCO (1951/1968). The use of vernacular languages in education: The report of the UNESCO meeting of specialists, 1951. Fishman J. *Readings in the Sociology of Language*. The Hague : Mouton, 1968. P. 689–716.
40. Van Parijs P. Linguistic justice. *Politics, Philosophy and Economics*. 2001. Vol. 1. P. 59–74.
41. Van Parijs P. Linguistic Justice for Europe and for the World. New York : Oxford University Press, 2011. 299 p.

Анотація

Козак Т. М. Особливості, впливовість, ієрархія та ранжування мов у світовій політиці та міжнародних відносинах. – Стаття.

У статті розглянуто питання стосовно перевірки поточного існування єдиної світової чи міжнародної мови, а також визначено особливості, вплив, ієрархію і параметри ранжування різних мов у глобальній політиці та міжнародних відносинах. Для досягнення цієї мети розроблено алгоритм ранжування мов за їхньою важливістю, враховуючи кількість користувачів, а також соціально-економічні та політичні чинники. Особливу увагу приділено статусу англійської мови у світі, включаючи її домінування та взаємозв'язок з іншими мовами. В ході дослідження виявлено, що деякі мови, передусім англійська, мають вищий статус та визнання як світові мови, тоді як інші мови також володіють світовим впливом, але не мають такого високого статусу, як англійська мова. Це пояснено тим, що для визначення статусу мови важливими є її можливості для міжнародного спілкування, роль у глобальній економіці, науковому, культурному співтоваристві, політиці і міжнародних відносинах, а не лише проста кількість носіїв та користувачів мови. Таким чином, доведено, що ієрархія та ранжування мов є складними й залежать від багатьох факторів, а тому можуть змінюватися з часом.

У контексті англійської мови встановлено, що вона є домінуючою мовою у сфері політики й економіки і, відповідно, загалом у міжнародному житті. Вона виступає як основна мова для міжнародного спілкування чи основна “lingua franca”. Проте доведено, що чинно англійська мова не є єдиною та однаковою у лінгвістичному аспекті, адже існують різні варіанти та контексти цієї мови. З іншого боку, інші мови подеколи теж стають все більш активними в якості функціональних чи навіть геополітичних “lingua franca”, особливо в різних регіональних структурах. Проте очікується, що англійська мова й надалі залишатиметься мовою зі значним або найбільшим впливом у світі, хоч інші мови теж збільшуватимуть свою популярність, особливо з урахуванням розвитку регіональних блоків та культурних контекстів тощо. Загалом аргументовано, особливо з погляду різних парадигм та значення англійської мови у світі, що мовний ринок є політизованим та вимагає значно більшої уваги до питань лінгвістичних прав і рівності чи нерівності різних мов.

Ключові слова: мова, ієрархія, ранжування, світова політика, міжнародні відносини, “lingua franca”, англійська мова.

Summary

Kozak T. M. Features, influence, hierarchy and ranking of languages in global politics and international relations. – Article.

The article examines issues related to the assessment of the current existence of a global or international language, as well as defines the characteristics, influence, hierarchy and parameters for ranking different languages in global politics and international relations. To achieve this goal, an algorithm for ranking languages by their importance has been developed, taking into account the number of users, as well as socio-economic and political factors. Special attention is given to the status of English in the world, including its dominance and interaction with other languages. The research reveals that some languages, especially English, have a higher status and recognition as global languages, while other languages also wield global influence, but do not have as high a status as English. This is explained by the fact that the determination of a language's status is influenced by its capabilities for international communication, its role in the global economy, scientific and cultural communities, politics and international relations, rather than simply by the number of speakers and users of a language. Thus, it is demonstrated that the hierarchy and ranking of languages are complex and depend on many factors, and therefore they can change over time.

In the context of English, it has been revealed that it is the dominant language in the fields of politics and economics and, accordingly, in international life as a whole. It serves as a primary language for international communication or the main “lingua franca”. However, it is proven that English is not uniform and identical one from a linguistic perspective, because there are various options and contexts of this language. On the other hand, other languages sometimes also become increasingly active as functional or even geopolitical “lingua franca”, especially in different regional structures. However, it is expected that English will continue to be the language with significant or the most significant influence in the world, while other languages will also increase in popularity, especially considering the development of regional blocs and cultural contexts, and so on. In general, it is argued, especially in terms of different paradigms and the significance of English in the world, that the language market is politicized and requires much greater attention to the issues of linguistic rights and the equality or inequality of different languages.

Key words: language, hierarchy, ranking, global politics, international relations, “lingua franca”, English.